

Svet viđen kroz oči slepih pevačica

(Marija Kleut, Ljiljana Pešikan-Ljuštanović, Nataša Polovina, Svetlana Tomin, *Bez očiju kano i s očima: narodne pesme slepih žena*, Filozofski fakultet – Akademska knjiga, Novi Sad, 2014)

Knjigu *Bez očiju kano i s očima* su idejno osmislile i u delo sprovele prof. dr Marija Kleut, prof. dr Ljiljana Pešikan-Ljuštanović, dr Nataša Polovina i prof. dr Svetlana Tomin. Radovi koji su izloženi unutar knjige su nastali u okviru projekta „Fruška gora u književnosti”, koji se sprovodi pod rukovodstvom dr Ljiljane Pešikan-Ljuštanović na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu. Izdavanjem ove knjige je, istovremeno, obeležena šezdeseta godišnjica Filozofskog fakulteta u Novom Sadu. Izdavači knjige su Filozofski fakultet i Akademska knjiga.

Sama knjiga sastoji se iz dva osnovna dela. Prvi sadrži studije na temu pesništva slepih pevačica, dok drugi čini folklorna zbirka slepih pevačica. U prvom delu nailazimo na sledeće studije: „Uvod o slepim pevačicama narodnih pesama”, „Slepilo: život i pesma”, „Tradicija i inovacija: pesme slepica u varijantnom krugu”, „Kao pčela po cvetu: biografije i pesme slepih pevačica” Marije Kleut, „Biblijski motivi u pesmama slepih pevačica”, „Digoše se Bogom putovati – putovanja: život i pesma” Nataše Polovine, „Čestito, svijetlo, sveto. Transcedentalna vizija Slepe Stepanije i Višnjićev istorijski imperativ”, „Gusle jadicovke” Ljiljane Pešikan-Ljuštanović i „Smrt Arsenija patrijara: istorijski okvir i pesničko pamćenje” Svetlane Tomin.

Sve navedene studije su povezane temom i građom na kojoj su ogleđi vršeni, ali se, istovremeno, znatno razlikuju u pristupu temi i tako doprinose raznovrsnim ukazivanjima na naučne činjenice. U recenziji Lidije Delić nailazimo na sledeće zapažanje:

Njima je pokriveno široko polje istraživanja od akribičnog traganja za

svedočanstvima u Sremu od XVI do XIX veka i elementima koji se uklapaju u silom prilika fragmentarne – pesničke biografije, preko komparativnih razmatranja u kontekstu biblijskog predanja i srednjovekovne srpske književnosti, do sagledavanja konkretnih dela i opusa u odnosu prema istorijskom predlošku ili sa stanovišta imanentne poetike i osobenne pesničke ideologije.

Prva studija Marije Kleut, koja vrši funkciju uvoda, upućuje nas u osnovna znanja o istorijskim okolnostima i njihovim uticajima na prenosioce usmenog pesništva. Dat je uporedni pregled otpora prema usmenom pesništvu i njegovi razlozi. Marija Kleut naznačava i osnovne distinktivne osobine između poetike pesništva slepih pevačica i guslara. U studiji je istaknuta dominacija hrišćanskih motiva, koja će biti objašnjavana i u drugim radovima sa različitih aspekata. Veoma važan je završetak same studije u kojoj Marija Kleut ističe zašto je tema slepih pevačica nezaobilazna u izučavanju narodnog pesništva.

U drugoj studiji, „Biblijski motivi u pesmama slepih pevačica“, Nataša Polovina ukazuje na složen odnos između religiozne i usmene tradicije. U studiji su istaknuti pojedinačni motivi koji čine tačku preplitanja narodne i biblijske tradicije. Čitajući ovu studiju, zapitanost nad problemom izvora određenih motiva u narodnom pesništvu, raste. Zaključak same studije naglašava okruženje u kome su stvarale slepe pevačice i na taj način ukazuje na mogući način prenosa motiva iz biblijske u narodnu tradiciju.

Studija Ljiljane Pešikan-Ljuštanović, koja govori o transcendentnim vizijama slepe Stepanije i istorijskom imperativu Višnjića, ističe razliku između dve varijante iste pesme. Nadovezujući se na uticaj okruženja iz prethodne studije, Ljiljana Pešikan-Ljuštanović ističe popis zadužbina koje zatičemo u pesmi Slepe Stepanije i Filipa Višnjića, a zatim objašnjava šta je uzrok njihovom razlikovanju. Uz to, posebno je istaknut značaj motiva svetlosti i objašnjeno je njegovo značenje. Naredni rad iste autorke, „Gusle jadicovke“, razjašnjava

odnos prema slepilu u narodnoj tradiciji. Detaljno je iznesena narodna percepcija oslepljenih Brankovića – Grgura i Stefana. Rad ističe i šta slepilo uopšteno znači u narodnoj tradiciji, kao i u srednjovekovnoj kulturi.

Ako rad „Gusle jadicovke“ tumači slepilo u iz perspektive narodne tradicije i sagledava ga kao jedan od bitnih uticaja na samo stvaralaštvo narodnih pevača, rad Marije Kleut „Slepilo: život i pesma“, ističe simboliku motiva očiju.

Topos putovanja koji je morao nužno da uđe u pesme slepih pevačica, jer su i same bile putnice, detaljno je praćen u radu Nataše Polovine „Digoše se Bogom putovati – putovanja: život i pesma“. Istaknute su sličnosti i razlike u poimanju tog toposa u srednjovekovnoj poetici i poetici slepih pevačica. Sve je povezano sa pojedinačnim primerima u stihovima slepih pevačica i tako ukazano na tesnu vezu između putovanja na koje su bile prinuđene slepe pevačice, zarad prošnje pesmom i putovanja koje je opisano u njihovim pesmama.

Naslov rada „Smrt Arsenia Patrijara: istorijski okvir i pesničko pamćenje“ Svetlane Tomina na prvi pogled zbunjuje čitaoca jer ne nagoveštava tesnu povezanost sa temom knjige. Ipak, rad nas postepeno informiše o istorijskim činjenicama vezanim za Arsenija III Čarnojevića, zatim ukazuje na različite izvore koji govore o pogrebu patrijarha i na kraju analizira varijantne narodnih pesama koje imaju istu tematiku. U radu je zapažena određena shema u opisu samrti i pogreba patrijarha, a uz to su istaknuti i elementi varijante pesme Slepe Jece koji su je izdvojili od drugih.

Prvi deo knjige se završava radovima Marije Kleut „Tradiciona i inovacija: pesme slepica u varijantnom krugu“ i „Kao pčela po cvetu: biografije i pesme slepih pevačica“ u kome se ističe značaj varijanata za tumačenje individualnog pesničkog doprinosa usmenom stvaralaštvu. Drugi rad sadrži i popis biografskih informacija o svim

slepim pevačicama čije pesme slede u drugom delu knjige.

Kao što je na početku rada naznačeno, drugi deo knjige čini folklorna zbirka pesama slepih pevačica (Živane Antonijević – Slepe Živane, Jelisavete Jovanović – Slepe Jece, Slepice iz Grgurevca, Slepe Stepanije, Slepice iz Vranjeva, Jele slepice, Slepe Pave i Joke Jezdimirović). Važno je napomenuti da zbirka ne sadrži samo pesme za koje se jasno zna da su ih ispevale određene slepe pevačice, već i one za koje se posebno dokazivalo autorstvo. Marija Kleut je tu činjenicu naznačila u fusnoti sledećim rečima: „U ovoj knjizi posebno su publikovani tekstovi narodnih pesama za koje se pouzdano zna da su zapisani od Slepe Živane, a posebno oni za koje je dokazivano autorstvo. Argumente za proširenje repertoara ove slepe pevačice iznosili su: Matić, Latković, Matić, Nedić, Pešić“.

Nakon zbirke narodnih pesama slepih pevačica sledi popis literature koja je korišćena za navedene studije, zatim registar poetskih likova, registar geografskih imena i popis skraćenica koje su korištene u knjizi.

Celokupna knjiga predstavlja dragocen projekat jer otkriva malo poznate činjenice o usmenom stvaralaštvu slepih pevačica i ističe njihov značaj. Zahvaljujući koautorstvu imenovanih stručnjaka iz različitih naučnih oblasti čitaocu se pruža mogućnost da sa različitih aspekata sagleda fenomene u stvaralaštvu slepih pevačica. Navedene studije pružaju dovoljno informacija koje olakšavaju čitanje pesama koje slede. Čitajući ovu knjigu neminovno je zapitati se kako su ove činjenice ostale tako dugo u tami nepoznanosti i istovremeno osetiti veliku zahvalnost prema autorkama knjige koje su tu tamu odagnale. Knjiga, ne samo da daje niz informacija koje su veoma važne za poimanje slepih pevača/pevačica i razlika u njihovom stvaralaštvu, već postavlja određena naučna pitanja koje treba istražiti. Tako ovaj zbornik postaje podstrek svima onima koji se bave tematikom

narodnog pesništva, da se pridruže i nastave u pravcu opisanog istraživanja.